

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÂSÂR Akademik Dinî Araştırmalar Dergisi

• Cilt/Volume: 1 • Sayı/Number: 4 • Ekim/October 2024 • e-ISSN 2822-2172

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

*Tanah ve Kur'ân'daki Eyyûb Peygamber Kıssasının
Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*
*Comparative Analysis of the Story of Prophet Job in the
Tanakh and the Qur'an*

Zeynep Nermin AKSAKAL*

Sedat GÜRLER*

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi / Received:	01.08.2024
Kabul Tarihi / Accepted:	11.09.2024
Yayın Tarihi / Published:	2024
Yayın Sezonu / Pub Date Season:	Ekim/October
Cilt / Volume: 1 • Sayı / Issue: 4 • Sayfa / Pages:	29-44

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az üç hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği intihal raporu alınarak teyit edildi.
This article has been reviewed by at least three referees. It was confirmed by receiving a plagiarism report that the article did not contain plagiarism.

Yayın Hakkı / Copyright©

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi tarafından yayımlanmıştır. Tüm hakları saklıdır.
Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Theology, Erzincan, Turkey. All rights reserved.

Etik Beyan

Bu çalışma, Sedat Gürler'in 2021 yılında tamamladığı *Tanah ve Kur'ân'a Göre Eyyûb Peygamberin Kıssası* başlıklı seminer çalışmasının yeniden düzenlenmesiyle hazırlanmıştır.

This study has been prepared by reorganizing the seminar paper titled *The Story of Prophet Job According to the Bible and the Qur'an* completed by Sedat Gürler in 2021.

* Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı (Orcid Id: 0000-0002-5124-1969)

* Erzincan İl Milli Eğitim Müdürlüğünde Öğretmen (Orcid Id: 0009-0002-3772-4654)

Öz

Kur'ân-ı Kerîm insanlara doğruyla yanlış bildirmek ve bu sayede ebedi saadeti kazanmanın yollarını göstermek için indirilmiştir. Kur'ân bu işlevini kendine has üsluplarla gerçekleştirmektedir. Bunlardan biri olan Kur'ân kıssaları, salt tarihi birer vesika değil muhataplarına ibretler veren, iletilecek mesajları çarpıcı bir şekilde sunan bir üsluptur. Kur'ân kıssalarında geçmiş ümmetlerin yaşadığı vakalar anlatılmış ve muhataplardan bu kıssalardan kendilerine bir pay çıkarması istenmiştir. Bunlardan biri de Eyyûb (a.s.) peygamberin yaşadığı imtihanla ilgili olan kıssasıdır. Kur'ân, Hz. Eyyûb kıssasının mesajını veciz bir şekilde sunmakla yetinmişken tefsir kitaplarında bu konuda İsrâiliyyât türü detaylı bilgiler yer almıştır. Nitekim bu bilgilerin kaynağı olan Yahudiliğin kutsal kitabı Tanah'ta adına müstakil bir kitap bulunan Hz. Eyyûb ve imtihanı hakkında merakları giderecek çoğu bilgi mevcuttur. Diğer taraftan Kur'ân'daki sınırlı bilgide Tanah'ta belirtilmeyen bazı detaylar vardır. Hz. Eyyûb hakkında Kur'ân ve tefsir kaynaklarında anlatılanlarla Yahudi kutsal kitabı Tanah'ta anlatılanların mukayesesinin yapıldığı bu çalışmada, anlatılanların benzer olan ve olmayan yönlerinin ortaya konması, böylece tefsir kaynaklarındaki detaylı bilgilerin ne kadarının Tanah'tan kaynaklandığının ve İslâm'a uygun olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada doküman analizi yöntemiyle kıssayla ilgili veriler derlenip tasnif edilerek incelenmiş ve mukayese edilmiştir. Ulaşılan sonuçlara göre Hz. Eyyûb, Kur'ân'da kendini zorlayan derdine karşı sabır ve duasıyla ön plana çıkarılmış ve bunların sonucunda derdinden kurtulduğu gibi ziyadesiyle mükafatlandırıldığı anlatılmıştır. Tanah'ta ise Hz. Eyyûb, yaşadığı musibetler karşısında başlangıçta sabreden, bunlardan sonuncusu olan hastalığı şiddetlendiğinde sorgulayıcı bir lisanla Yaratan'a ve kadere isyanını sergileyen, nihâyetinde Yaratan'ın işlerindeki hikmete akıl erdiremeyeceğini idrak edip tövbe edince affedilip derdinden kurtarılan ve mükafatlandırılan bir profile sahiptir. Tefsir kaynaklarındaki İsrâiliyyât türü rivâyetlerin çoğu Tanah'taki anlatımlarla benzerlik göstermekte, ancak Tanah'ta yer almayan veya orada anlatılan kıssayla çelişen detayları, kıssanın özüne, akıl ve mantığa, İslâm inancına aykırı hususları içermektedir. Bu rivâyetlerin Kur'ân ve sahih nakle uygun olmayanları muteber görülmemiştir.

Anahtar kelimeler:

Tefsir, Kur'ân, Tanah, Eyyûb Peygamber Kıssası, Sabır

Abstract

The Qur'an was revealed to inform people about right and wrong and to show them the ways to gain eternal peace through it. The Qur'an performs this function with its unique styles. The parables in the Qur'an, which are one of these, are not merely historical documents but have a style that provides lessons to its addressees and presents the messages to be conveyed in a striking way. The parables in the Qur'an narrate events experienced by past nations and the addressees are asked to draw a lesson from these parables. One of these is the parable of the test that the prophet Job (pbuh) went through. While the Qur'an succinctly presents the message of the parable of Job, there is detailed information on this subject in books of interpretation, such as the Isra'iliyyat. In fact, in the Tanakh, the holy book of Judaism, which is the source of this information, there is a lot of information that will satisfy curiosity about Job and his test, which has an independent book named after him. On the other hand, the little information in the Qur'an offers a piece of information that was not mentioned in the Tanakh. This study, which compares what is told about Job in the Qur'an and tafsir sources with what is said in the Jewish holy book, Tanakh, aims to reveal the similar and different aspects of the narrations and thus to determine how much of the detailed information in the tafsir sources originates from the Tanakh and is compatible with Islam. In the study, data related to the parable was compiled, classified, examined, and compared using the document analysis method. According to the results reached, Job is highlighted in the Qur'an with his patience and prayers against his challenging troubles, and it is narrated that as a result, he was saved from his trouble and amply rewarded. In the Tanakh, Job has a profile that initially showed patience in the face of the calamities he experienced. When his last illness became severe, he showed his rebellion against the Creator and fate with questioning language. When he finally realized that he could not understand the wisdom in the Creator's works and repented, he was forgiven, saved from his troubles, and rewarded. Although most of the Isra'iliyyat type narrations in the sources of interpretation are similar to those narrated in the Tanakh, they contain details that are not included there or that contradict the parable narrated there, and matters that contradict the essence of the parable, reason, logic, and the Islamic faith. Those narrations that do not comply with the Qur'an and authentic narrations have not been deemed reliable.

Keywords:

Tafsir, Qur'an, Tanakh, Story of Prophet Job, Patience

Giriş

Eyyûb (a.s) hem Kur'ân'da hem de Tanah'ta kendisinden bahsedilen bir peygamberdir. Ancak bu peygamber adında müstakil bir kitabı içeren Tanah, onun hakkında daha tafsilatlı bilgiler sunmaktadır. Kur'ân'da Hz. Eyyûb'un peygamberlerden biri olduğundan ve başına gelen musibetlere sabretmesinden bahsedilir. Bunun dışında nerede ve ne kadar yaşadığı gibi kıssayla ilgili ayrıntılı bilgiler verilmez. Bu durum, Kur'ân'ın kıssaları anlatırken veciz bir üslup kullanmasıyla açıklanabilir. Nitekim, Kur'ân'da Yusuf (a.s.) kıssası dışındaki kıssaların sadece belirli kesitlerine yer verilerek kıssada hedeflenen mesaj ön plana çıkarılmıştır.¹

Tanah'ta *İyyôb* (*İyyôv*) şeklinde geçen Eyyûb isminin anlamı konusunda farklı görüşler mevcuttur. İsmi İbrânîce'de, "düşman olmak, düşmanca davranmak" manasındaki *âyav* fiilinden geldiği görüşünün yanı sıra "sabırla hastalığa katlanmak" veya "ey ilahî baba neredesin" anlamlarına geldiği de nakledilmiş, Arapça'daki "geri dönmek, tövbe etmek" anlamına gelen *evb* köküne yakınlığına dikkat çekilmiştir.² İbn Abbas'tan gelen bu doğrultudaki bir rivâyete göre ilgili peygamberin Eyyûb olarak isimlendirilmesi, her durumda yüce Allah'a dönmesinden dolayıdır.³

Kur'ân'daki Hz. Eyyûb kıssasında, inananlara örnek olarak sabrı ön plana çıkmıştır. Bu nedenle sabır kavramının anlamından bahsetmek gerekir. Sabır sözlükte "birini öldürmek için hapsedmek; herhangi bir şeyi hapsedmek, alıkoymak" demektir.⁴ er-Râgıb el-İsfahânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) kelimeyi, "bir darlık içinde tutmak, nefsi aklın ve şeriatın gerektirdiği şeylere karşı alıkoymak, tutmak" şeklinde tanımlamıştır.⁵ Bu doğrultuda "dayanma, dayanıklılık" olarak da anlamlandırılan sabrın ahlâkî bir kavram olarak "başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, nefse ağır gelen ve hoş gitmeyen şeyler karşısında dünya ve ahiret yararını düşünerek ruhi dengeyi bozmamak için insanın kalbinde bulunmakta olan sükûnet ve dayanma gücü" şeklinde tarifi yapılmış ve Kur'ân'da yetmişden fazla âyette geçtiği belirtilmiştir.⁶

Kur'ân'da; bir musibete tahammül etmek, savaşta yiğitlik yapmak, can sıkıcı bir derde, talihsizliğe karşı içi ferah tutmak ve kelim edilmemesi gerektiği durumda kendine hâkim olup susmak sabır olarak adlandırılmıştır.⁷

Kur'ân'da teşvik edilen bir fazilet olarak sabır gerektiren durumlar genel itibariyle; başa gelen musibetler ve dinen emredilip yasaklanan hususlar olarak ikiye ayrılabilir. İlk grupla ilgili âyetlerden anlaşıldığı üzere insan hoşlanmadığı şeylerle, birtakım musibetlerle imtihan edilebilir.⁸ Bunlara karşı sabredip dirâyetli olanlar, Allah'ın mağfireti, rahmeti ve hesapsız bir mükafatla müjdelenmiştir.⁹ Nitekim Hz. Eyyûb, başına gelen musibetlere sabırla katlandığı için Kur'ân'da "*O ne güzel kuldu!*" denerek övülmüştür.¹⁰

1. Tanah'a Göre Hz. Eyyûb'un Kıssası

Tanah'ta Eyyûb (a.s.) hakkında yer alan bilgiler, kendi adına ayrı bir bölüm olan Eyub Kitabı'nda geçmektedir. Bu kitabın ilk babında Hz. Eyyûb ve şahsiyeti hakkında bilgiler

¹ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019), 216.

² Ömer Faruk Harman, "Eyyûb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/16.

³ Ebû Abdullâh Muḥammed b. Aḥmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Aḥmed el-Berdûnî ve İbrâhîm Etḫîsh (Kâhire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 11/323.

⁴ Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1993), 4/438.

⁵ Ebû'l-Kâsım Hüseyin Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, thk. Şafvân 'Adnan ed-Dâvudî (Dimaşk: Dâru'l-Kâlem; Dâru's-Şâmiyye, 1992), 474.

⁶ İsmail Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007), 567.

⁷ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 474.

⁸ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005), el-Bakara 2/155.

⁹ el-Bakara 2/156-157. ez-Zümer 39/10.

¹⁰ Şâd 38/44.

verilmektedir. Buna göre Uts diyarında yaşayan Hz. Eyyüb, yedi oğul ve üç kız, yedi bin koyun, üç bin deve, beş yüz çift öküz, beş yüz dişi eşek ve pek çok köleye sahip, doğudaki insanların en büyüğü, en zengini olan bir adamdır. Şahsiyetine gelince o, Tanrı'dan korkan, kötülüklerden kaçınan, çocuklarının işlemiş olabilecekleri günahlarını dahi düşünüp bunlara kefarete olarak takdimeler (kurbanlar) arz eden, kâmil ve doğru biridir.¹¹

İlk babın müteakip kısmından itibaren Hz. Eyyüb'un ilâhi bir takdir sonucunda kendine fırsat verilen şeytan tarafından sahip olduğu her şeyi kaybetmesi ve buna karşı tutumuna, ardından bir cilt hastalığına yakalanmasına, hastalığı sırasında başına gelen musibetlere dair karısı, kendini teselliye gelen dostları ve Tanrı (Yahve) ile aralarında geçen konuşmalara yer verilir. Hz. Eyyüb'un dostlarıyla yaptığı uzun konuşmalar, karşılaştığı musibetlere karşı sergilediği, zamanla değişen hatalı tutumunu ortaya koyar niteliktedir. Kitapta son olarak Hz. Eyyüb'un hatasını anlamasının ardından eskiden sahip olduğu şeylere fazlasıyla kavuşturulması anlatılır.

1.1. Hz. Eyyüb'un Başına Gelen Musibetler ve Onlara Karşı Tutumu

Eyub Kitabı'nın ilk babında geçtiğine göre ilâhî varlıkların kendilerini Tanrı'ya takdim etmeye geldikleri gün, Şeytan da onların arasına katılmıştır. Tanrı Şeytan'a Hz. Eyyüb'dan haberdar olup olmadığını sorup onun iyi bir kul olduğunu söyleyerek övmüş, buna karşılık Şeytan bunun sebebinin ona bahşedilen nimetler olduğunu, bunların elinden alınması durumunda Tanrı'ya lanet edeceğini iddia etmiştir. Tanrı bunun üzerine Şeytan'a Hz. Eyyüb'un kendisi hariç her şeyine el uzatma izni vermiştir. Akabinde Hz. Eyyüb, peş peşe meydana gelen musibetler sonucu sahip olduğu tüm mal varlığını ve evlatlarını kaybetmiştir. Ancak bunlarla ilgili haberleri aldığı anda metanetli davranarak "Rab verdi Rab aldı, Rabbin ismi mübarek olsun." diyerek Tanrı'yı suçlamamış ve günah işlememiştir.¹²

İlâhî varlıkların kendilerini Tanrı'ya takdim etmeye geldikleri başka bir gün Tanrı yine gelenlerin arasındaki Şeytan'a Hz. Eyyüb'dan haberdar olup olmadığını sormuş, ardından onun iyi bir kul olduğunu söyleyerek "Senin kışkırtmaların sonucunda onu boş yere yıkıma uğrattım, ama o doğruluğunu hâlâ sürdürüyor." demiştir. Şeytan da insanın etine, kemiğine dokunduğunda Tanrı'ya lanet edeceğini iddia ederek Hz. Eyyüb'un canını esirgemek kaydıyla ona zarar vermek üzere yetki almış ve onun bedeninde tepeden tırnağa çıbanlar çıkarmıştır. Hz. Eyyüb bu haldeyken eşi ona isyan etmesini söylemiş, o da cevaben "Tanrı'dan gelen iyiliği kabul edelim de kötülüğü kabul etmeyelim mi?" demiş ve yine ağzından kötü bir söz çıkmamıştır.¹³

Eyub Kitabı'ndaki kıssanın devamında geçtiğine göre Hz. Eyyüb'un üç dostu Temanlı Elifaz, Şuahlı Bildad ve Naamalı Tsofar, acısını paylaşıp teselli etmek için onu ziyarete gelmişler ve acılı hali karşısında yedi gün hiç konuşmamışlardır. Sonra Hz. Eyyüb konuşmaya başlayarak doğduğu güne lanet edip o gün ölmüş olmayı tercih ettiğini, kendisiyle rahata ereceği ölüme duyduğu özlemi, acısından yıldığını, yaşamın ona dayanılmaz bir yük gibi olduğunu anlatmıştır.¹⁴ Hz. Eyyüb bu ağıtlarında içinde bulunduğu durumdan yakınıp isyan etmiş, yaratılışını sorgulamıştır. Böylece ilk başta anlatılan, ağzından kötü bir şey çıkmayacak derecedeki sabrından nispeten uzaklaşmıştır. Nitekim Tanrı, Hz. Eyyüb'un da inandığı üzere iyi kullarına vadettiği iyi muameleden vazgeçince Hz. Eyyüb, Tanrı'nın sıfatları hakkında karmaşaya düşmüştür.

Hz. Eyyüb'un hastalığına isyanını beyanının ardından söze giren Temanlı Elifaz, Tanrı'nın adil olduğunu, kulun başına gelenlerin kendi yapıp ettiklerinin bir karşılığı olduğunu, hikmetinden sual olunmayacak Tanrı'nın tedip ve terbiyesinin kulun iyiliğine olduğunu, tövbe edip sıkıntılara sabredenlerin kurtarılıp feraha erdirileceğini beyan eden

¹¹ *Kitabı Mukaddes* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2012), Eyub 1/1-8.

¹² Eyub 1/6-22.

¹³ Eyub 2/1-10.

¹⁴ Eyub 2/11-13; 3.

sözleriyle Hz. Eyyûb'u başına gelenlerin sebebini düşünüp sabretmeye ve umut etmeye teşvik etmiştir.¹⁵ Hz. Eyyûb da cevap olarak, böyle isyankâr konuşmalarının tartılamaz derecede ağır kederinden kaynaklandığına, hastalıktan kurtulmasının tek yolunun şiddetle beklediği halde gelmeyen ölüm olduğuna, bir günah işlemiş olsa da başına gelenleri hak etmediğine ve neden affedilip ölümle acısının sonlandırılmadığına dair sözler söylemiştir.¹⁶ Bu sözler, onun tahammül edemediği hastalığından iyileşip tekrar güzel günlere kavuşacağına dair bir umuda yer olmayan karamsar ruh halini yansıtmaktadır. Ayrıca Hz. Eyyûb bu sözlerinde Tanrı'ya sitem edip aciz insana acılar vermekle neden uğraştığını sorgulamakta ve yılgınlığını şöyle beyan etmektedir: “Yaşamımdan tiksiniyor, sonsuza dek yaşamak istemiyorum; çek elini benden, çünkü günlerimin anlamı kalmadı. İnsan ne ki, onu büyütesin, üzerinde kafa yorasın.”¹⁷ Böylece gereksiz yere öfkeli ve acımasız olan bir Tanrı tasavvuru sergilemiştir.

Hz. Eyyûb'un asi tutumları karşısında Şuahlı Bildad da Tanrı hakkındaki sert sözlerinden dolayı Hz. Eyyûb'u uyarmış, Tanrı'nın adil olduğunu, o ve oğullarının başına gelenlerin kendi günahlarının bir sonucu olduğunu, Tanrı'nın iyi kullarını selamete erdirirken kötülerini cezalandırdığını ifade eden sözler söylemiştir.¹⁸ Hz. Eyyûb ise başına gelenleri hak etmediğinde ısrar edip kendi haklı olsa bile kudretli Tanrı önünde haklı çıkamayacağını, mutlaka suçlu bulunacağını beyan eden sözlerinin ardından; “Tanrı suçluyu da suçsuzu da yok ediyor.” diyerek arkadaşlarının düşüncelerini eleştirmiştir.¹⁹ Böylece ilâhî adalete güveninin sarsıldığı ve Tanrı'nın gücünü duyarsızca sırf acı vermek için de kullanabileceğini düşündüğü anlaşılmaktadır. Ardından kendisinin kötü biri olmadığını bildiği halde verdiği musibetlerden ötürü gaddarlık ettiğini söylediği Tanrı'ya sitem etmeye devam etmiş ve hiç değilse ölene kadar biraz ferahlık vermesini dilemiştir.²⁰ Böylece o, sıkıntılara dayansa da şikâyet ederek aslında işin akıbetini bekleme konusunda sabırsız davranmıştır.

Hz. Eyyûb'un Tanrı'ya sitemine karşılık bu sefer de Naamalı Tsofar söze girerek Tanrı'nın gözünde temiz olduğunu iddia eden Hz. Eyyûb'un, Tanrı'nın konuşup sırlarını açması durumunda kendi kötülüğünü anlayacağını söylemiş ve Hz. Eyyûb'a selamete ermek için Tanrı'ya sığınıp tövbe etmesini tavsiye etmiştir.²¹ Sözleriyle adeta bir mahkemede Tanrı'yı savunup kendini suçlayan arkadaşlarına öfkelenen Hz. Eyyûb da her varlığın kaderinin Tanrı'nın kahredici gücüne bağlı olduğunu bildiğini ancak yine de günahtan kaçınan bir kul olarak haklı olduğunu düşündüğünden Tanrı ile davalaşmak ve suçunun ne olduğunu öğrenmek istediğini ifade eden sözler söylemiştir.²²

Eyub Kitabı'nın 15-21. bablarında geçtiği üzere Hz. Eyyûb ve arkadaşlarının Allah, kader, ceza ve ödül inancı çerçevesindeki konuşmaları ikinci turda da sertleşerek sürmüştür. Hz. Eyyûb yakınındakileri kendinden iğrenir kılan ve kötülerini de sevindiren musibetleri, kendince haksız bir öfkeyle veren Tanrı'yı dava etmeye devam ederek O'nun sadece kötülerini değil iyileri de cezalandırdığını, hatta bazı kötülere hiçbir şey olmadığı gibi müreffeh yaşayıp kolayca öldüklerini, kendi yerinde başkası olsa kendisinin de ona arkadaşları gibi nasihat ve teselli edeceğini, ama kendi durumunun farklı olduğunu ifade eden sözler söylemiştir. Hatta Tanrı'dan haklı olduğuna kefil olmasını istediği gibi kendini aklayacak bir kurtarıcı beklentisini de dile getirmiştir. Arkadaşları da Hz. Eyyûb'un bu konuşmalarının bile onun hatalı olduğunu gösterdiğini, kadından doğan insanın günahsız olmasının mümkün olmadığını, bu davada Tanrı'nın haklı olduğunu ve kötülere bizzat kendilerini veya

¹⁵ Eyub 4-5.

¹⁶ Eyub 6-7.

¹⁷ Eyub 7:16-17.

¹⁸ Eyub 8.

¹⁹ Eyub 9:1-22.

²⁰ Eyub 10.

²¹ Eyub 11.

²² Eyub 12-14.

nesillerini cezalandırmak suretiyle mutlaka karşılık vereceğini, iyi kullarını ise feraha erdireceğini söylemişler ve bu nedenlerle ona Tanrı'yı dava etmekten vazgeçip ona sığınmasını önermişlerdir. Bu diyaloglar geleneksel Yahudilikteki ödül ve ceza öğretisindeki iyilik ve kötülüklerin bizatihi işleyene ya da nesline olmak suretinde mutlaka dünyevî bir karşılığının olduğu inancını yansıtır. Ancak Hz. Eyyûb bu inancı sorgulamaktadır.

Hz. Eyyûb ve üç arkadaşının üçüncü tur konuşmalarının yer aldığı 22-27. baplarda Hz. Eyyûb'u ikna etmeye çalışan arkadaşları nihâyetinde pes edip susmuş ve 27-31. baplarda geçen Hz. Eyyûb'un sözlerini dinlemişlerdir. Bu bölümlerde Hz. Eyyûb, yaptığı iyi işleri ve sakındığı kötülükleri sayarak kendini savunmaya devam etmiştir. Ancak özellikle 23 ve 27. baplardan anlaşıldığı üzere Tanrı'nın kendisine cevap verip onu aklamasını, adaletin gerçekleşmesini de beklemekte ve Tanrı'ya olan sadakatinden vazgeçmediğini beyan etmektedir.

Eyub Kitabı'nın 32. babında kendisinden ilk defa söz edilen dördüncü bir kişi olarak Elihu söze girmiş ve 32-37. baplar boyunca Tanrı'nın ilmini, kudretini, adaletini, azametini, yarattıkları üzerindeki mutlak yetkisini, kullarının yaptıklarından müstağni olduğunu, O'ndan hesap sorulamayacağını, sorulsa da cevap alınamayacağını ifade eden sözleriyle insana mesafeli, ilgisiz ve kibirli bir Tanrı tasavvuru çizmiştir. Ancak beklenenin aksine 38. baptan itibaren Tanrı, kasırga içinden Hz. Eyyûb'a şöyle cevap vermeye başlamıştır: "Bilgisizce sözlerle tasarımı karartan bu adam kim?"²³ Tanrı, Hz. Eyyûb'un kendi hakkındaki yanlış değerlendirmelerini reddeden bu sorunun ardından ona dünyanın, doğa olayları ve hayvanlar aleminin yaratılışıyla ilgili bazı hususları hatırlatıp bunları yapıp yapamayacağına dair yine cevap değil takrir bekleyen sorular sormuştur. Böylece Tanrı'nın sınırsız ilim ve kudreti, rahmetiyle eşsiz yaratması, adil ve mutlak egemenliği karşısında onun acizyeti ve Tanrı'ya karşı davasındaki haksızlığı ortaya konmuştur.²⁴ Tanrı sanki bu konuşmalarında Hz. Eyyûb'dan bulunduğu konumu bilmesini istemiştir. Yani Tanrı'yı yaptıklarından ötürü yargılamaması gerektiğini, Tanrı'nın istediğini yapabileceğini ve yaptığı her işin hikmetli olduğunu kabul etmesini istemiştir. Hz. Eyyûb de bu konuşmada Tanrı'ya takririni ifade eden kısa cevaplar vermiş, nihâyetinde bilmediği şeyler hakkında konuştuğunu, acizyetini itiraf ederek tövbe etmiştir.²⁵ Tanrı Hz. Eyyûb'a Şeytan'a karşı sınındığı bilgisini vermemiştir ama sonuçta Hz. Eyyûb Tanrı'nın hikmetsiz ve insafsızca iş yapmayacağını, kendini önemsemediğini anlayıp tatmin olmuştur.

Tanrı, Hz. Eyyûb'un tövbesinin ardından, onun üç arkadaşına da kendisini (Tanrı'yı) yanlış değerlendirdikleri için öfkeli olduğunu söylemiş, hatalarına karşılık kefarete kurbanı sunmalarını emretmiştir.²⁶ Nitekim nasıl ki Hz. Eyyûb başına gelenler konusunda, adaletsiz ve acımasız olduğunu söyleyip Tanrı'yı suçlayarak hata etmişse aynı şekilde onun arkadaşları da Hz. Eyyûb'un günahkâr olduğunu iddia edip onu suçlayarak hata etmişlerdir. Sonuç olarak Tanrı hepsini affetmiş ve Hz. Eyyûb'a sağlık, yedi oğul, üç kız ve eski mülkünün iki katını vermiş, şifaya kavuşunca ziyaretine gelen kardeşleri ve yakınlarının her biri de kendisine bir altın halka ve bir parça gümüş vermişlerdir. Tanrı bundan sonra Hz. Hz. Eyyûb'a dört göbeğini gördüğü yüz kırk yıl daha ömür vererek onu yaşama doyurmuştur.²⁷

2. Kur'ân'a Göre Hz. Eyyûb'un Kıssası

Kur'ân'da Hz. Eyyûb'un bahsi dört yerde geçmektedir.²⁸ Bunlardan ikisinde onun vahiy alan peygamberlerden olduğundan, diğer ikisinde ise başına gelen musibetlere sabretmesi ve sabrının mükafatından bahsedilmektedir. Ancak tefsirlerde kıssayla ilgili detaylı bilgiler vardır. Neredeyse tamamı sahih hadis kaynaklarında mevcut olmayan bu

²³ Eyub 38: 2.

²⁴ Eyub 38-41.

²⁵ Eyub 42:1-6.

²⁶ Eyub 42:7-9.

²⁷ Eyub 42:10-17.

²⁸ Şad 38/41-44, el-En'âm 6/84, el-Enbiyâ' 21/83-84, en-Nisâ' 4/163.

bilgiler, İsrâîlî kaynaklardan tefsirlere aktarılmış olmakla birlikte ilim adamları tarafından muteber görülmemiştir.²⁹ Ebû Bekr İbnü'l-Arabî bu tür bilgilerin Kur'an ve sahih sünnetle uyumlu olması halinde sahih olduğunu, ancak bu kaynaklara muhalifse batıl kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir.³⁰

H. Eyyûb hakkında Vehb b. Münebbih'ten nakledildiğine göre o Rum diyarından bir kişi olup adı Hz. Eyyûb b. Enus'dur. Kendisi İb b. İshâk'ın zürriyetinden, annesi ise Lut'un (a.s) sülalesindedir. Hz. Eyyûb kendisine mal ve evlat verilmiş, Allah tarafından peygamber seçilmiş iyi bir kuldür. Kendisine sadece üç kişi iman etmiştir.³¹

Kur'an'daki Hz. Eyyûb kıssasının özü, onun başına gelen musibetlere sabrederek Allah'ın rahmetine mazhar olmasıdır. Onun, düşünen akıl sahipleri için delil ve ibretler içeren kıssası, Kur'an kıssaları arasında kendine önemli bir yer edinmiş, kıssada anlatılan güzel hasleti "Hz. Eyyûb sabrı" diye bahsedilecek şekilde deyimleşmiştir. Her ne kadar Kur'an'da Hz. Eyyûb hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiş olsa da aleyhinde olumsuz bir ifade yoktur. Maddiyatın değer kazandığı, kişinin değerinin bile sahip olduğu maddî şeylerle ölçüldüğü çağımızda maneviyatın, ruhsal sağlık ve huzurun önemi anlaşılmıştır. Bu konuda hizmet sunan psikoloji artık insanların sorunlarını çözmeye belli bir noktaya kadar işlevseldir. Din ise daha etkili şekilde imanlı kişilerin bunalımlı zamanlarında koruyucu ve onarıcı işlev görerek zorlukları aşmasını sağlamaktadır. İşte Eyyûb peygamber de yaşadığı bunalımlarda bir çıkmaza düşmek yerine inancının kendisine verdiği güçle sorunların üstesinden gelmiş ve günümüz insanına örnek bir şahsiyeti temsil etmiştir.

2.1. Hz. Eyyûb'un Başına Gelen Musibete Karşı Tutumu

Kur'an'da Hz. Eyyûb'un başına gelen musibetlerden doğrudan ve detaylı bir şekilde bahsedilmemektedir. Ancak iki yerde bu musibetlerle başa çıkması dayanılmaz hal aldığıında Rabbine yaptığı dualardan bahsedilmektedir. Hz. Eyyûb'un musibetler karşısındaki tutumunu da sergileyen bu dualar; Şâd 38/41. âyetteki "Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu"³² ve el-Enbiyâ' 21/83. âyetteki "Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin" dualarıdır. Bu duaların ardından gelen âyetlerden anlaşıldığı üzere Allah, Hz. Eyyûb'a icabet ederek ayağını yere vurmasını emretmiş, bunu yaptığıında yerden yıkanıp içeceği soğuk bir su çıkarmış,³³ onun dert ve sıkıntılarını gidererek katından bir rahmet ve ibret olmak üzere ona aile efradını ve bir o kadarını daha bağışlamıştır.³⁴

Kur'an'da Hz. Eyyûb'un kıssasıyla ilgili olarak geçen kısıtlı malumata rağmen kaynaklarda âyetlerin tefsirleriyle ilgili çoğu İsrâîliyyât türünden birçok rivâyet mevcuttur. Bu konuda Vehb b. Münebbih'ten, Tanah'ta anlatılanlar ve hatta daha fazlasını içeren nakiller dikkat çekicidir. Vehb b. Münebbih geçmiş peygamberlerin sıretlerini bilen ve bu konuda birçok kitap okumuş bir kimsedir. Birçok İsrâîlî rivâyet nakletmiş, bu yüzden de İsrâîlî rivâyetler konusunda önemli bir kaynak olarak tanınmıştır.³⁵

Ebû Ca'fer et-Taberî (ö. 310/923), el-Enbiyâ' 21/83-84. âyetlerin tefsirinde İsrâîlî rivâyetlere genişçe yer vermiştir. Onun Vehb b. Münebbih'ten naklen verdiği ilk rivâyete göre Şeytan, meleklerin Hz. Eyyûb için Allah'tan istiğfar dilemelerini ve Allah'ın onu övmesini duyduğunda Hz. Eyyûb'a haset etmiş ve Allah'tan onu bir musibetle imtihan etmesi durumunda asi olacağını iddia ederek bu imtihana müdahil olmak hususunda yetki

²⁹ Kurtubî, *el-Câmi'*, 15/210-211.

³⁰ Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, thk. Muhammed 'Abdülkadir 'Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 3/265.

³¹ Ebû 'Abdullâh Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, 1999), 22/171.

³² Şâd 38/41.

³³ Şâd 38/42-43.

³⁴ Şâd 38/43; el-Enbiyâ' 21/84.

³⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2014), 121.

almıştır. Rivâyetin devamı, Tanah'ta anlatılan kıssadaki karşılıklı konuşmalardan sonuca kadar muvafık olmakla birlikte Şeytan'ın, topladığı ifritlerle birlikte Hz. Eyyûb'a nasıl musibet verdiği, onu nasıl halinden şikâyet etmek için kıskırttığı ve karısını buna nasıl alet ettiğiyle ilgili ilave bilgiler içermektedir.³⁶ Taberî, tefsirinde Vehb b. Münebbih'ten ve başka kişilerden bu rivâyete benzer ve Tanah'ta olandan ziyade ya da farklı bilgi içeren başka rivâyetlere de yer vermiştir. Bu rivâyetlerde Hz. Eyyûb'un hastalığının üç, yedi küsur veya on sekiz yıl olarak bahsedilen müddeti, başına gelen musibetlere sebep olan sözde günahının keyfiyeti ve Kur'ân'da geçtiği üzere hastalıktan, pınarda yıkanmak suretiyle nasıl kurtulduğuyla ilgili bilgiler de yer almaktadır.³⁷ Bunlardan özellikle Hz. Eyyûb'un, gerçekten işlediği bir günahın otürü cezalandırılmış gibi günahının keyfiyetinden bahseden rivâyetler, adeta Tanah'ta Tanrı'nın sözleriyle reddedilen bir hususun aksini iddia etmektedir.

Taberî, Şād suresi 41. âyetin tefsirinde sadece *Şahîh-i Buḥârî* ve kimi hadis kaynaklarında geçen Enes b. Mâlik'in Resûlullah'tan (s.a.v.) naklettiği rivâyete yer vermiştir. Buna göre Hz. Eyyûb'u 18 yıl süren sıkıntısı boyunca en samimi olan iki kardeşi dışında herkes terk etmiştir. Bunlardan da biri diğerine, Hz. Eyyûb'un büyük bir günah işlediği için bunca yıl Allah'tan merhamet görmediğini söylemiş, bunu duyan diğeri durumu Hz. Eyyûb'a sormuş, o ise günaha karşı hassasiyetini ifade eden -başkasının boş yere Allah'ın adını anmasını duyduğunda bile bu günahı telafi için kefarete ödediğine dair- sözlerle bunu reddetmiştir. Hz. Eyyûb'un tuvalet ihtiyacını gidermesinde ona yardımcı olan karısı olmadığı bir an, Allah ona rahmet edip, ayağının altından çıkardığı suyla onu derdinden arındırmış, buğday ve arpa ambarlarını bir buluttan yağdırdığı altın ve gümüşle doldurmuştur. Müfessirin Hz. Eyyûb ile ilgili naklettiği diğeri bir hadise göre de Resûlullah, Hz. Eyyûb'un yıkanırken başından altından çekirgeler düşmeye başladığını, onun da bunları toplayıp elbisesine doldurduğunu söylemiştir.³⁸ Bu hadis rivâyetleri kıssanın Tanah'ta anlatılan haliyle uyumludur. Nitekim hadiste Hz. Eyyûb'un, yakınındakilerin bir günahından dolayı cezalandırıldığı zannı reddedilmektedir.

İsrâîlî rivâyetleri nakletmede hassas davranan bir müfessir olan Ebû'l-Fidâ' İbn Kesîr (ö. 774/1373) Şād suresi 41-42. âyetin tefsirinde yukarıda sözü geçen hadis rivâyetleriyle birlikte şu bilgileri vermiştir: Eyyûb birçok mala, mülke ve evlada sahip zengin biriydi. O sahip olduğu bu şeylerden imtihan edilmiştir. Önce sahip olduğu malını mülkünü kaybetmiş sonra ise sağlığını kaybetmiş, hastalığından bedeninde kalbi hariç sağlam bir yer kalmamıştır. Hastalığı öylesine artıp insanları rahatsız eder dereceye gelmiştir ki onu bulunduğu yerin uzağında bir yere götürmüşler, yanında da eşinin dışında kimse kalmamıştır. Eşi ise onun maişetini temin etmek için insanlara hizmet edip on sekiz yıl ona bakmıştır. Eyyûb uğradığı bu sıkıntıları sabırla karşılamış ve sabır konusunda misal verilen kişi haline gelmiştir. Bu hastalığı şiddetlenip takdir olunan zaman gelince Eyyûb Rabbine yalvarmış ve afiyete kavuşmuştur.³⁹ Bu rivâyet Hz. Eyyûb'un dostlarıyla olan isyankâr konuşmaları haricinde Tanah'ta anlatılanlarla uyumlu olup Kur'ân'a uygun olmayan hususlardan arındırılmış görünmektedir.

İslâm düşüncesinde, Hz. Eyyûb'un Kur'ân'daki "Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu." şeklindeki sözleri, halinden şikâyet değil sıkıntı içinde ve muhtaç olduğunu ifade eden bir dille Allah'a yakarışı olarak anlaşılmıştır.⁴⁰ Burada Şeytan'ın Hz. Eyyûb'a nasıl bir yorgunluk ve azap verdiği hususu ise tartışmaya açıktır. Nitekim âyetteki ifadenin zahiri anlamı da İslâm kaynaklarında geçen rivâyet türü malumat da Tanah'ta Şeytan'ın

³⁶ Muḥammed b. Cerîr et-Ṭaberî, *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Aḥmed Muḥammed Şâkir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 18/483-493.

³⁷ Ṭaberî, *Câmi 'u'l-beyân*, 18/493-506.

³⁸ Ṭaberî, *Câmi 'u'l-beyân*, 21/211-212.

³⁹ Ebû'l-Fidâ İmâduddîn İsmâil İbn Kesîr, *Tefsîrül-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Sâmi b. Muḥammed Selâme (Beyrut: Dâru Ṭaybe li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1999), 7/74-75.

⁴⁰ İsmâil Hakkı İstanbûlî, *Rûhu'l-Beyân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 8/40.

bizzat onun malına, evlatlarına ve canına zarar verdiğiyle ilgili anlatılanlarla uyum içindedir. Ancak bu zahiri anlamın yanında İslâm düşüncesinde daha yaygın olan bir görüş vardır. Fahreddîn er-Râzî (ö. 606/1210) Şeytan'ın Hz. Eyyûb'un imtihanına dahil hakkındaki bu iki görüşü şöyle açıklamıştır. Birincisi; Hz. Eyyûb'un bedenini saran acı ve hastalıkların Şeytan'ın fiilinden dolayı meydana geldiğidir ki bu durumda Hz. Eyyûb'a Şeytan'ın dokundurduğu yorgunluk ve azap ile, Hz. Eyyûb'un başına gelen musibetler kastedilmiştir. İkincisi ise bunların Allah'ın fiilinden ötürü meydana geldikleridir ki bu durumda da Şeytan'ın dokundurduğu yorgunluk ve azap, onun Hz. Eyyûb'un yaşadığı musibetlere sabretmemesi için vesvese ve kötü düşünceleri kalbine atmasından doğan azaptır. Müfessir ardından ilk görüş doğrultusundaki Şeytan'ın Allah'tan aldığı izinle Hz. Eyyûb'a musallat olup ona bizatihi verdiği zararları anlatan rivâyete yer vermiş, bunun ardından kendisinin de savunduğu ikinci görüşün delillerine, ardından da Şeytan'ın buradaki vesvesesinin türüne dair görüşlere yer vermiştir. Verdiği delillere göre özetle hayır da şer de Allah'tandır ve İbrâhîm 14/22. âyette de beyan edildiği üzere Şeytan'ın insanlar üzerinde vesvese vermekten başka bir nüfuzu yoktur ki olsaydı bunu diğer peygamberler ve veliler üzerinde de kullanırdı.⁴¹

Râzî el-Enbiyâ' 21/83-84. âyetlerin tefsirinde Taberî'nin Vehb b. Münebbih'ten naklettiği yukarıda bahsi geçen ilk rivâyetin baş ve sonuç kısmına yer vererek bu rivâyetin, "Gerçekten biz Eyyûb'u sabreden bir kimse olarak bulduk..."⁴² âyetinde geçtiğinin aksine Hz. Eyyûb'un şikâyetvârî sözlerini içermesinden dolayı makbul görülmediğini belirtmiştir.⁴³ Râzî'nin bahsettiği ilk görüş çerçevesinde Şeytan'ın Hz. Eyyûb'a verdiği yorgunluğun (nusb) bedenine, azabın ise ailesi ve malına gelen zararlar olduğu görüşü de vardır.⁴⁴ Ancak genelde bu ikisi şiddetli hastalık anındaki halini ifade eder şekilde anlaşılmıştır.

Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (ö. 671/1273), Sâd suresinin 41-44. âyetlerinin tefsirinde, diğer kaynaklarda geçen rivâyetlere yer verdikten sonra bir otorite kabul ettiği İbnü'l-Arabî'nin İsrâiliyyât olarak makbul bulmadığı bu rivâyetlere dair değerlendirmelerine genişçe yer vermiştir. Buna göre İbnü'l-Arabî kıssacıların anlattıklarını şu noktalarda tenkit etmiştir:

1. Şeytan lanet ve gazap ile yeryüzüne indirilmiştir. O nasıl olur ki meleklerin ve Hakk'ın semasına yükselebilir? Burada Vehb b. Münebbih'ten gelen rivâyetin bu konuda bir cevap içerdiği söylenmelidir. Buna göre İblis'in Hz. Âdem'i cennetten çıkarmasından anlaşılacağı üzere Hz. İsa göğe yükseltilene kadar göklerin hiçbiri İblis'e kapalı değildi. Bundan sonra yedi kat gökten dördü, Hz. Peygamber'in gönderilmesiyle beraber de göklerde kulak hırsızlığı yapması hariç tamamı ona kapatıldı.⁴⁵

2. Allah, İblis'in askerleri olan kafirlerle bile doğrudan konuşmazken Hz. Eyyûb konusunda İblis'in kendisiyle nasıl konuşur?

3. Allah'ın İblis'e Eyyûb'a zarar verme konusunda ruhsat vermesi mümkün olmakla beraber uzak bir ihtimaldir. Çünkü Allah dilediğini kendi fiiliyle yaratmaya muktedirdir. Âyette musibetlerin Şeytan'a nispeti ise hayır da şer de Allah'tan olduğundan hakiki anlamda olmayıp edeben bu şekilde gelmiş bir üsluptur.

3. İblis'in Hz. Eyyûb'u isyana sevk etmesi için karısını aldatıp kendine uydurduğuyla ilgili anlatılanlar, bir peygamber hanımının kanmayacağı ya da gerçekleşmesi imkânsız şeylerdir.

4. Hz. Eyyûb'un çektiklerinin müsebbibi olarak zikredilen; sıkıntıya düşen bir mazluma yardım etmediği, bir fakirin ziyafete girmesini engellediği ve koyunlarına zarar

⁴¹ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 26/396-398.

⁴² Sâd 38/44.

⁴³ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 22/171-172.

⁴⁴ Kurtubî, *el-Câmi'*, 15/208.

⁴⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 22/171.

vermemesi için kâfir bir hükümdarın hoşuna gidecek bir iş yaptığı şeklindeki işleri kasten ve bir gerekçe olmadan işlemesi bir peygamber olarak mümkün değildir. İşlediyse de meşru bir nedeni olmalıdır ya da bilinmeyen, yanlış yorumlanan bir husus olmalıdır.

İbnü'l-Arabî sonuç olarak Hz. Eyyûb ile ilgili Kur'ân'da anlatılanlar ve sahih tek hadis olarak nitelediği, yıkanırken başından altın çekirgeler döküldüğüyle ilgili hadis dışında bir şeye itibar edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁶ Bu husustaki diğer bir hadis rivâyeti olarak yukarıda sözü geçen ve Hz. Eyyûb'un buğday ve arpa ambarlarına altın ve gümüş yağdırılmasıyla sonlanan rivâyetin ise garip olduğu belirtilmiştir.⁴⁷

Muhammed el-Beyzâvî (ö. 685/1286) tefsirinde, Hz. Eyyûb'un "Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu." sözünü, ya Allah'ın ona musibetleri Şeytan'ın vesvese vererek işlemeye sevk ettiği günahları sebebiyle verdiğini kastederek ya Şeytan'ın başına gelenlere sabretmeyip Allah'ın rahmetinden ümit kesmesi konusunda vesvese verdiğini kastederek ya da yorgunluk ve azap vermeyi Allah'a izafe etmemek için, edebinden öyle söylediğini belirtmiştir.⁴⁸ Bu tefsirlerden ilkinde geçen, Allah'ın musibetleri ona Şeytan'ın vesvese vererek işlemeye sevk ettiği günahları sebebiyle verdiğine dair açıklamalar, tefsir kaynaklarında Hz. Eyyûb'un ne günah işlediğine dair rivâyetlerin Tanah'a muhalif olmakla birlikte neden yer aldığını göstermektedir. Nitekim Hz. Eyyûb'un sözünde günahını itiraf kastının olduğu düşünüldüğünde bu günahın ne olduğu da irdelenmiş olabilir. Halbuki Tanah'ta bu husus Hz. Eyyûb tarafından da Tanrı tarafından da reddedilmektedir.

Çağımız müfessirlerinden Mevdûdî, Hz. Eyyûb'un yukarıda geçen sözüyle, "Şeytan bunca başıma gelen şeyleri kullanarak Rabbime karşı isyan etmemi ve benim meyus olmamı istiyor." demek istediğini ve bunun Şeytan'ın ona musibet değil vesvese verdiği anlamında olduğunu belirtmiştir. Müfessir, bu tefsirini, Şeytan'ın vesvese dışında insana tesir edemeyeceğiyle ilgi âyete ve el-Enbiyâ' suresinin 83. âyetinde, bu defa Şeytan'ın adının geçmemesine dayandırmıştır.⁴⁹ Bir tefsire göre de buradaki duada "Sen merhametlilerin en merhametlisisin." ifadesi zikredilmeden el-Enbiyâ' suresindeki zikriyle iktifa edilmiş, orada ise Şeytan zikredilmeyip buradaki zikriyle iktifa edilmiştir.⁵⁰ Bu tefsirden anlaşıldığı üzere Hz. Eyyûb'un iki ayrı yerde geçen duası aslında farklı cüzleri nakledilen tek bir duadır.

Tefsir kaynaklarında, el-Enbiyâ' suresi 83. âyetteki Hz. Eyyûb'un "Şüphesiz ki ben derde uğradım." sözünün keyfiyeti ve bunu niçin söylediği konusunda da farklı görüş ve rivâyetler yer almaktadır. Bunlardan biri, bunu namaz kılmak istediğinde, kalkmaya güç bulamadığı bir anda şikâyet değil halini bildirmek için söylediğine dair hadis rivâyetidir. Bu sözün onun aczini, insanın belaya katlanmadaki zaafını ifade ettiği ya da belaya uğrayanlara delil olması için zikredildiği veya "Bu dert neden başıma neden geldi, anlamadım." manasında söylendiği görüşleri de vardır. Bazı rivâyetlere göre Hz. Eyyûb bu sözü, bedenindeki kurtlar nihâyetinde kalbine ve diline ulaşınca veya kavmi hastalığının bulaşmasından korkup ondan uzaklaşınca ya da kardeşlerinden biri ona bir günahından ötürü belalara maruz kaldığını söyleyince veyahut karısı İblis'in aldatmacalarına meyledince söylemiştir. Kurtubî bu görüşleri ve sahih senedi olmayan rivâyetler hakkında yine İbnü'l-Arabî'nin değerlendirmelerini nakletmiş, sonuç olarak şikâyette sabırsızlığın olduğunu, Kur'ân'da sabırla övülen Hz. Eyyûb'un ise bu sözünü tahammülsüzlük değil dua için söylediğini belirtmiştir.⁵¹

⁴⁶ Kurtubî, *el-Câmi*, 15/208-211.

⁴⁷ Ebû Nuaym el-İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Esfiyâ* (Mısır: Matbaatü's-saâde, 1978), 3/374.

⁴⁸ Nâşiruddîn el-Beydâvî, *Envâru't-tenzil ve esrâru't-te'vil*, thk. Muhammed 'Abdurrahmân el-Mar'aşlı (Beirut: Dâru İhyâi't-Turâşî'l-Arabî, 1993), 5/31.

⁴⁹ Ebü'l-A'lâ Mevdûdî, *Teshîmu'l-Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 5/79.

⁵⁰ İsmâ'il Hâkkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 8/40.

⁵¹ Kurtubî, *el-Câmi*, 11/323-325.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı üzere Hz. Eyyûb'un Kur'an'da nakledilen sözleri, Şeytan'ın isyan ve tahammülsüzlük konusundaki telkinlerinden yorularak Allah'a edepli bir üslupla durumunu arz etmesidir. Bu konuda sorgulayıcı, kadere isyan edici bir tavır yoktur. Ayrıca her ne kadar tefsirlerde görülebilse de bir günahından ötürü musibete uğradığına dair bir emare de yoktur. İslâm düşüncesinde de insanın musibete uğraması için illaki bir günah işlemiş olması gerekmez. Pek çok peygamber, sinanıp olgunlaşmak için çeşitli musibetlerle karşılaşmıştır. Ayrıca Hz. Eyyûb'un şahsiyetine Kur'an perspektifinden bakarsak onun Allah tarafından sevilen bir kul olduğunu anlarız. Bu nedenle kıssada Hz. Eyyûb'un neden musibetlerle karşılaştığı değil bunlara karşı sergilediği tavır önemlidir. Bu konudaki muteber olmayan malumat ise kıssasının özüne aykırı olduğu gibi mesajın anlaşılmasına bir katkısı da olmayan gereksiz açıklamalardır.

2.1. Hz. Eyyûb'un Sabrı ve Sonuçları

Hz. Eyyûb'un durumunu Allah'a arz ettiği âyetler, İslâm düşüncesinde bir şikâyet değil, dua olarak değerlendirilmektedir. Nitekim onun, el-Enbiyâ' suresi 83. âyetteki arz-ı halinin akabinde "Biz de onun duasını kabul edip kendisinde dert namına ne varsa gidermiştik."⁵² buyrulması bunu gösterir. Ebû İshâk es-Sa'lebî (ö. 427/1035) bu hususu; "Duanın kabul edilmesi, şikâyette bulunmanın arkasından değil duanın arkasından gelir." şeklinde açıklamıştır.⁵³ Mevdûdî de Hz. Eyyûb'u tekrar eski günlerine kavuşturan şeyin onun sabretmesi olduğunu belirtmiştir.⁵⁴ Nitekim Şâd suresi 41-44. âyetlerin "...Gerçekten biz Eyyûb'u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi." ifadeleriyle bitmesi de bunun göstergesidir. Bu ifadelerden onun yaşadığı musibetler karşısında Rabbine karşı herhangi bir menfi tavır sergilemediği, onları sabırla karşılayarak Rabbine yöneldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca duasının kabul edilmesi, bu sözlerini tahammülsüzlük ve isyan amacıyla değil bilakis Rabbine teslim olma amacıyla söylediğinin kanıtıdır. Yine el-Enbiyâ' 21/84. âyetteki Allah'a seslenişinin "Sen merhametlilerin merhametlisin!" şeklinde bitmesi de bunun bir dua olduğunu göstermektedir. Râzî de bu konuda duanın başka, şikâyetin başka şey olduğunu ifade ederek Süfyân b. Uyeyne'nin "Kim şikâyeti hususunda Allah'ın takdirine rıza göstererek sıkıntılarını konusunda hâlini Allah'a arz ederse, bu sabırsızlık sayılmaz." dediğini nakletmiştir.⁵⁵

Hz. Eyyûb'un sabırla halini Rabbine arz etmesinden sonra kendisine verilen derdin nasıl giderildiğine gelince, Şâd suresi 42. âyette "Ayağını yere vur! İşte yikanacak ve içilecek soğuk bir su" dedik." âyeti bu çerçevede yorumlanmıştır. Bir tefsire göre Hz. Eyyûb'un ayağını yere vurması sayesinde yerden bir pınar fışkırmış, onda yıkanınca bedeninin dışındaki, suyunu içince de içindeki hastalıkları gitmiştir. Diğer bir tefsire göre de (aralıklarla önce sağ sonra sol) ayağını iki defa yere vurmasıyla yerden iki pınar fışkırmış, onun birinde yıkanınca zahir hastalıkları, diğerinden içince organlarındaki hastalıklar yok olmuştur. Bu pınarlardan ilkinin sıcak diğerinin soğuk olduğu da söylenmiştir.⁵⁶ Kur'an'da Hz. Eyyûb'un hastalığının ne olduğu belirtilmemiş olmakla birlikte yerden yikanacağı suyun çıkarılması, bir cilt hastalığına yakalandığını gösterir.⁵⁷ Hastalığından nasıl kurtulduyuyla ilgili bu detay Tanah'ta yer almamıştır.

el-Enbiyâ' suresi 84. âyette Hz. Eyyûb'un derdinin giderilmesiyle birlikte ona ailesi ve onlarla birlikte bir mislinin daha bahşedildiği ifade edilmiştir. Bu da her ne kadar ne şekilde olduğu anlatılmamışsa da onun ailesinden yana da musibet yaşadığını gösterir ki bu musibet de genel olarak onların ölümü olarak tefsir edilmiştir. Mücâhid'den bir rivâyete

⁵² el-Enbiyâ' 21/84.

⁵³ Kurtubî, *el-Câmi'*, 11/326.

⁵⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 5/81.

⁵⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 22/175.

⁵⁶ Camâluddîn Ebû'l-Ferac İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*, thk. 'Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbü'l-'Arabî, 2002), 3/576-577; Kurtubî, *el-Câmi'*, 15/211; Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 5/31.

⁵⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 3/326.

göre ona ailesi ve mislinin bahşedilmesi, Allah'ın vefat eden ailesini cennette bırakması ve benzerlerini de dünyada bahşetmesidir. İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre de onun çocukları ölmüştü, bunlar diriltildiler ve onlarla birlikte bir o kadar daha çocukları oldu. Bu görüşün olasılığı, Kur'an'daki Hz. Mûsa ile beraberken yıldırım çarpması sonucu ölüp ardından diriltilen kişilerin kıssası⁵⁸ vb. örneklere kıyasen mümkün görülmüştür.⁵⁹ Hz. Eyyûb'un ailesinin ölmeyip uzaklara gitmiş oldukları ve nihâyetinde onun evlatlarına kavuşturulduğu, bunun bir mislinin ise ona ahirette verileceği görüşü de vardır. Ailesine ne olduğu belirtilmeden ona ahirette ecir ve dünyada bir mislinin verildiği şeklinde bir görüş de vardır.⁶⁰

Hz. Eyyûb'un kıssasıyla ilgili ona bahşedilen hayırlı sonun akabinde Tanah'ta geçmezken Kur'an'da geçen bir husus da "(Bir yemini vardı.) "Eline bir demet bitki sapı alıp onunla vur ve böylece yeminini yerine getirmiş ol" (dedik)."⁶¹ mealindeki ifadelerdir. Tefsirlere göre Hz. Eyyûb eski ihtişamına kavuştuktan sonra Allah ona, eline bir demet alıp onunla eşine vurmasını emretmiştir. Çünkü eşi Hz. Eyyûb'u, hastalığı sırasında bir nedenle kızdırmış ve o da eşine yüz sopa vuracağına dair yemin etmişti. Allah da kendisine sabır ve şefkatle hizmet eden eşinin cezasını bu şekilde hafifletmiştir. Hz. Eyyûb'u kızdıran bu neden, pek muteber olamayan rivâyetlere göre karısının, İblis'in, şifayı ondan bulduğunu söylemesi karşılığında Hz. Eyyûb'a şifa verebileceği, yeryüzünün ilahı olup onlara kaybettiklerini geri verebileceği veya bir kuzu getirip kendisi için kesmesini istemesi vb. aldatmacalarına kanıp kocasına Şeytan'ın telkinlerini yerine getirmesini söylemesiyle ilgilidir.⁶² Bir rivâyete göre Hz. Eyyûb, eşine geçimlerini temin etmek için saç örüklerini kesip sattığı için kızmıştır.⁶³ Ya da eşi bir ihtiyacı için dışarı çıkınca geciktiği için kızmıştır.⁶⁴ Buradaki Hz. Eyyûb'un karısıyla ilgili olduğu düşünülen yemini, karısının bir hata işlemiş olduğu sonucuna götürmüş ve bu da onun Şeytan'a uyduğuna dair rivâyetlere yol açmış görünmektedir.

3. Kur'an, İsrâîlî Rivayetler ve Tanah'taki Eyyûb Peygamber Kıssasının Karşılaştırılması

3.1. Kıssanın Benzer Olan Yönleri

Kur'an'da da Tanah'ta da Hz. Eyyûb güzel, iyi bir kul olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma uygun şekilde Kur'an'dan anlaşıldığı kadarıyla geçirdiği tüm imtihan sürecinde, Tanah'tan anlaşıldığı üzere ise bedenine gelen hastalık şiddetlenip dayanılmaz hale gelene kadar tevekkül ve sabır göstermiştir.

Her iki kutsal kitapta ortak olan diğer bir husus, Hz. Eyyûb'un başına ailevi ve bedensel musibetlerin geldiğidir. Ancak bunun ne şekilde olduğu konusu Tanah'ta, sahip olduğu tüm malını, evladını ve sağlığını kaybetmesi olarak açıkça geçerken, Kur'an'daki ibarelerden dolayı olarak anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Kur'an'da Hz. Eyyûb'un Şeytan'dan gelen bir yorgunluk ve azap içinde olduğunu Allah'a arz etmesi ve sonra yıkanıp içeceği pınarla şifa bulması, ağır bir cilt hastalığına yakalandığına, nihâyetinde ona ailesinin ve bir mislinin verildiğinin bildirilmesi ise ailesini ölüm ya da başka sebeple kaybettiğine işaret eder.

Tanah'ta ve İslâm kaynaklarındaki İsrâîliyât'tan olan malumatta, Hz. Eyyûb'un imtihanının nasıl başladığı, geliştiği ve sonuçlandığı, bu süreçte geçen olaylar, şahıslar ve diyalogları aşağıdaki başlıkta belirtilen detaylardaki bazı farklılıklarla birlikte birbirinin benzeridir. Ancak bunlardan yukarıdaki paragrafta belirtilen husus hariç sadece kıssanın

⁵⁸ el-Bakara 2/55-56.

⁵⁹ Kurtubî, *el-Câmi*, 11/326.

⁶⁰ İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 3/207.

⁶¹ Şâd 38/44.

⁶² Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21/213-214; İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 3/577.

⁶³ İbn Kesîr, *Teşîrül-Kur'âni'l-'azîm*, 7/76.

⁶⁴ Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 5/31.

sonucundaki Hz. Eyyûb'un şifaya ve keyfiyeti bildirilmemekle birlikte ailesiyle birlikte bir misline daha kavuştuğu hususu Kur'ân'da geçer. Ona ailesi ve mislinin verilmesi hususu, daha önce açıklandığı üzere tefsirlerde aile fertleri kapsamında yorumlanmıştır ki bu husus, Tanah'ta da belirtilmiştir. Ayrıca yine tefsirlerdeki bazı hadis ve diğer rivâyetlere göre ona kaybetmiş olduğu malların da misliyle verildiğine dair Tanah'la uyuşan nakiller vardır.

3.1. Kıssanın Farklı Olan Yönleri

Hz. Eyyûb kıssasının en önemli yönü, insanın ağır imtihanlar süresince takınması gerektiği tavrı öğretmesidir. Bu konuda hem Kur'ân hem Tanah'a göre Hz. Eyyûb başına gelen musibetlere sabretmiştir. Ancak Tanah'tan anlaşıldığına göre hastalığının ilk dönemlerinde sabredip ağzıyla kötü bir söz söylememişken kendini ziyarete gelen arkadaşlarına halinden şikâyet edip isyankâr konuşmuş, ancak nihâyetinde Allah'ın işlerini anlamadaki acziyetini itiraf edince affedilmiştir. Mevdûdî, Tanah'ın bu çelişkili Eyyûb (a.s) anlatımını ilginç bulmuştur. Ona göre Tanah'taki buna dair ifadeler yanlıştır. Çünkü Hz. Eyyûb böyle yaparak Şeytan'ın kendi hakkındaki iddialarını doğrulamış olmaktadır. Bu nedenle Tanah'taki Eyub Kitabı'nın ne Allah'ın ne de Eyyûb'un sözleri olamayacağını, bilakis bunların uydurulmuş olduğunu söylemiştir.⁶⁵ Burada Tanah'ta kıssanın farklı seyreden konularından çıkan ana mesajın ise başına gelen musibetlerin nedenini anlamayan insanların Allah'ın adaletsiz ve hikmetsiz iş yapmayacağını akla getirip şikâyetten vazgeçerek Allah'a dayanıp güvenmeleri gerektiği olduğu da söylenmelidir. Yani musibetlerin ilâhî hikmete dayalı nedenine akıl erdiremeyen insan, buradan hareketle Allah'ı yargılamaya kalkmamalıdır ki bu da bir anlamda sabır ve tevekkül demektir.

Kur'ân, Hz. Eyyûb'u sabır timsali olarak göstermiş ve müminler için onda ibretler bulunduğunu söylemiştir. Ayrıca Hz. Eyyûb hakkında çelişki oluşturacak ve onun isyankâr olduğunu gösterecek bir şeye yer vermemiştir. Bu kapsamda Hz. Eyyûb'den başına gelenlerle ilgili nakledilen sözler, bunların zahirinden de bağlamından da anlaşılacağı üzere şikâyet manasında söylenmemiştir. Bu sözlerde Tanah'taki gibi Allah'a isyan, sitem, öfke, hesap sorma değil rahmetine güvenerek yöneliş ve yardım talebi vardır.

Kur'ân ile Tanah'ın birbirinden ayrıldığı diğer bir mesele ise Hz. Eyyûb'un başına gelen musibetleri kimin gerçekleştirdiği meselesidir. Tanah'ta bu musibetleri Şeytan'ın Allah'tan aldığı izin ve yetkiyle yaptığı açıktır. Kur'ân'da ise bunlar Hz. Eyyûb'un bir sözünde Şeytan'a nispet edilir. Tefsir kaynaklarında bu konuda Tanah ile muvafık görüş ve rivâyetler olsa da genel anlamda akla ve nakillere aykırı olan bu rivâyetlere itibar edilmemiş ve bu nispet Şeytan'ın Hz. Eyyûb'a Allah'tan ümit kesmesi için vermiş olduğu vesveseler şeklinde yorumlanmıştır.

Kur'ân, Hz. Eyyûb kıssası hakkında kendine has kıssa üslûbuyla, muhatapları ayrıntıda boğmadan direk ana mesajı vererek Tanah'tan farklılık göstermiştir. Tefsirlerde ise kıssa hakkında Vehb b. Münebbih'ten nakledilen İsrâiliyyat türü bilgiler, Kur'ân'ın kıssayla ilgili değinmediği noktaları açığa çıkarmak amacıyla nakledilmiştir. Ancak nakledilen bu vb. bazı bilgiler, kıssanın vermek istediği mesajı gölgelemekle birlikte İslâm inancına ve mantığa uygun değildir ve Tanah'ta anlatılanlardan daha fazla ve detaylı bilgi içermektedir. Hz. Eyyûb'un hastalığının Tanah'ta bahsedilmeyen süresine dair rivâyetler bunlardandır. Söz gelimi onun hastalığının on sekiz yıl sürdüğü, ileri dereceye ulaşınca kokusundan dolayı şehrin dışında bir yere atıldığı, İslâm'ın peygamber görüşüne uygun bulunmamıştır. Çünkü peygamberler, kavimlerini irşat ile görevlendirilmiş kimselerdir. Onlardan birinin, bu kadar süre zarfında kaviminden uzak kalması bu görev için bir engeldir. Ayrıca kelamcılar, peygamberlerin sıfatlarına "vücut sağlığını" da eklemiştir. Onlara göre peygamberler, kavimlerini kendilerinden tiksindirecek şekildeki hastalıklardan salim kılınmışlardır.⁶⁶

⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 3/126.

⁶⁶ Mehmet Bulut, *Ehl-i Sünnet ve Şia'da İsmet İnancı* (İstanbul: Risale Yay., 1991), 20.

Kur'ân'dan da Tanah'tan da anlaşıldığı üzere Hz. Eyyûb'un başına gelenler, işlemiş olduğu kötülüklerin cezası değildir. Tanah'tan bunların bir imtihan olduğu, Hz. Eyyûb'un arkadaşlarının ise işlenen günahların cezası olduklarındaki ısrarlarında yanlış hüküm verdikleri anlaşılmaktadır. İslâm kaynaklarında, bu doğrultudaki haberlerle birlikte Kur'ân ve Tanah'ta anlatılanlara ve İslâm'daki peygamberlerin masum oldukları inancına aykırı olarak gerçekten de Hz. Eyyûb'un işlediği bir günahtan ötürü cezalandırıldığına, hatta bunun farkında olarak tövbe mahiyetinde dua ettiğine dair daha önce sözü geçen rivâyetlerin olması dikkat çekicidir. Ayrıca tefsir kaynaklarında Tanah'ta olmadığı halde İblis'in Hz. Eyyûb'u, karısı aracılığıyla yoldan çıkarmaya çalıştığına, karısının da ona uyduğuna dair haberlerin olması da dikkat çekicidir. Bu haberler Tanah'ta yer almaz. Kur'ân'da ise Hz. Eyyûb'a yeminini yerine getirmek için eşine bitki sapıyla vurmasının buyrulmasından ötürü, tefsirlerde eşinin yapmış olduğu bir hata aranmıştır. Belki bu husus Tanah'ta Hz. Eyyûb'un eşine dair anlatılan tek husus olarak, hastalanan kocasına "Hâlâ doğruluğunu sürdürüyor musun? Tanrı'ya söv de öl bari" demesiyle ilgili olabilir, ancak Kur'ân'da onunla ilgili ifadeler, hatasının isyana sevk etmek gibi büyük bir suç değil, anlaşılıp affedilebilir bir şey olduğuna işaret etmektedir. Yine Tanah'ta Hz. Eyyûb'un malına ve evlatlarına gelen musibetler, Şeytan'ın adı geçmeden olağan şekliyle anlatılmışken tefsir kaynaklarında, Şeytan'ın bunu diğer ifritlerle beraber nasıl yaptığı anlatılmaktadır. Belki tüm bu ziyade bilgiler, Tanah'ta olmasa da diğer Yahudi kaynaklarında olan ya da ağızdan ağıza anlatılan bilgiler olabilir. Diğer taraftan Kur'ân'daki Şeytan'ın Hz. Eyyûb'a azap dokundurduğu ifadesinin, onu cezalandırılmasına sebep olan günaha teşvik ettiği şeklinde tefsir edilmesinde olduğu üzere Kur'ân'da kapalı olarak anlatılan hususlardaki bazı tefsirler de olayın detaylarına dair rivâyet aramaya yol açmış olabilir.

Sonuç

Kur'ân'da Hz. Eyyûb'un şahsiyeti hakkında peygamberlerden sabreden iyi bir kul olduğu dışında bir bilgi verilmemiştir. Hz. Eyyûb'un yaşadıklarından anlatılanlar ise Kur'ân'ın kıssalardaki veciz anlatım üslubuyla verilmek istenen mesajı iletmeye yönelik bazı önemli kesitlerden ibarettir. Bu kapsamda onun derdinden dolayı Rabbine sığınıp yakardığı, buna icabet edildiği ve derdinden kurtulmakla birlikte bol lütfâ eriştiği anlatılmıştır. Hz. Eyyûb ve kıssası hakkında ayrıntılı bilgi içeren nakiller ise tefsir kaynaklarında yer almıştır. Bu nakiller arasında bazı hadis rivâyetleri olmakla birlikte bilgilerin çoğu İsrâîliyyât türü bilgiler olup özellikle bu tür bilgi aktarmada meşhur olan Vehb b. Münebbih kanalıyla gelmiştir. Bu rivâyetler genel itibariyle Kur'ân'daki kıssanın özüyle, İslâm'daki peygamber telakkisiyle uyuşmayan hususları içerdiği ve nakil itibariyle de güvenilir olmadığı için muteber sayılmamışlardır.

İslâm kaynaklarındaki bazı rivâyetlerde olduğu gibi Tanah'ta anlatılan Eyyûb kıssası da birtakım problemleri içermektedir. Tanah'a göre mal varlığını ve evlatlarını kaybedince sabreden Hz. Eyyûb, son imtihanı olan hastalığına dayanamamış ve Tanrı'ya isyan ve sitem içeren, hem O'na güven ve ümidini kaybettiğini hem de hala O'na sadık olduğunu ve kendisini aklamasını beklediğini ifade eden, O'nu kullarına her zaman adaletiyle değil yer yer dilediğince ve gaddarca muamele eden bir yaratıcı olarak niteleyen sözler söylemiştir. Bu sözler, bir peygambere yakışmayan sözlerdir ki Tanah'taki kıssanın sonunda da Hz. Eyyûb Tanrı'yı yanlış takdir ettiğini anlayıp tövbe etmiş ve affedilmiştir.

Tefsir kaynaklarında, Tanah'ta çizilen Hz. Eyyûb profiline uygun rivâyetlerin çoğu Tanah'ta anlatılanlarla benzer olmakla birlikte orada yer almayan veya orada anlatılan kıssaya aykırı detayları da içermektedir. Bunların bazısında da kıssanın ibret ve mesajlarının önüne geçen, kıssanın özüne, akıl ve mantığa, İslâm inancına aykırı hususlar yer almaktadır. Bazı rivâyetlerde ise kıssanın Kur'ân ve Tanah'ta birbirine uyumlu olan kısmının nakliyle yetinilmiştir.

Sonuç olarak Tanah'ta ve İsrâîliyyât türü rivâyetlerde anlatılan bilgiler temelinde Hz. Eyyûb'u okumak ve anlamak, birtakım içinden çıkılmaz problemlere sebep olabilir. Bu

nedenle Hz. Eyyûb, Kur'ân'da anlatılan bilgiler çerçevesinde anlaşılmalı, bunun dışındaki veriler ise akıl ve nakil süzgecinden geçirilerek, Kur'ân ve sahih nakillere uygun olduğu kadarıyla dikkate alınmalıdır. Bu bakımdan Kur'ân'daki kıssaya aykırı olmayan İsrâili malumat ise özellikle Tanah'ta kayıtlı olanlar olmak üzere kıssayla ilgili doğru olması muhtemel bilgiler olarak görülebilir. Nitekim Kur'ân ve Tanah'taki anlatımlarda birbirinden farklı detaylar olmakla birlikte birbiriyle örtüşen ya da birbirini tamamlayan hususlar da mevcuttur.

Kaynaklar | References

- Beydâvî, Nâsiruddîn. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. thk. Muhammed 'Abdurrahmân el-Mar'aşî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1993.
- Bulut, Mehmet. *Ehl-i Sünnet ve Şia'da İsmet İnancı*. İstanbul: Risale Yay., 1991.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2014.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 78. Basım, 2019.
- Harman, Ömer Faruk. "Eyyûb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/16-17. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâduddîn İsmâil. *Tefsîrül-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed Selâme. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Taybe li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2. Basım, 1999.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1993.
- İbnü'l-Cevzî, Camâluddîn Ebû'l-Ferac. *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*. thk. 'Abdurrezzâk el-Mehdî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbü'l-'Arabî, 2002.
- İbnü'l-'Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. thk. Muhammed 'Abdülkâdir 'Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 3. Basım, 2003.
- İsfahânî, Ebû Nuaym. *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Esfiyâ*. Mısır: Matbaatü's-saâde, 1978.
- İstanbulî, İsmâil Hakkı. *Rûhu'l-Beyân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Karagöz vd., İsmail. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 3. Basım, 2007.
- Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Aḥmed. *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*. thk. Aḥmed el-Berdûnî ve İbrâhîm Etḫiş. 20 Cilt. Ḳâhire: Dâru'l-Kütübi'l-Mıṣriyye, 2. Basım, 1964.
- Mevdûdî, Ebû'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'an*. çev. Muhammed Han Kayanî vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin. *el-Müfredât fi ğarîbi'l-Kur'ân*. thk. Şafvân 'Adnan ed-Dâvudî. Dımaşk: Dâru'l-Ḳalem; Dâru's-Şâmiyye, 1992.
- Râzî, Ebû 'Abdullâh Faḫruddîn. *Mefâtiḫü'l-ġayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-'Arabî, 3. Basım, 1999.
- Ṭaberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli'l-Kur'ân*. thk. Aḥmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Kitabı Mukaddes*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2. Basım, 2012.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.